

FISKGJUSEN I LINDESBERGS KOMMUN

INGVAR ANDERSSON

Frövi Fågelklubb har fiskgjusen som symbol och föreningens medlemsblad bär namnet "Pandion". Det kan därför finnas anledning att informera något om fiskgjusens förekomst i Lindesbergs kommun.

För att få en uppfattning om fiskgjusens nuvarande status i kommunen genomfördes en inventering 1987. Det är bl.a denna undersökning som ligger till grund för den här uppsatsen.

Häckande fiskgjusar har under 1987 iakttagits av Ingvar Andersson, Mats Andersson, Sven-Olof Eriksson, Jan-Erik Malmstigen och Per Widén. Från Mats har dessutom erhållits uppgifter som härrör från slutet av 70-talet fram t.o.m. 1986.

UTBREDNING OCH NUMERÄR

Totalt 14 bebodda fiskgjusebon påträffades i Lindesbergs kommun 1987. Detta är häckade därför uppskattningsvis omkring 15 par fiskgjusar i kommunen. Tidigare är det inte otänkbart att beståndet kan ha uppnått till 15-20 par och möjligen uppnås denna summa vissa år.

Från slutet av 1970-talet fram t.o.m 1987 har rapporterats 30 fiskgjusebon. Dessa finns markerade på kartan på sidan 7. Förutom de 14 bon som var bebodda 1987 har prickats in 16 reden under den angivna perioden som stod tomma 1987 eller som har funnits tidigare.

Eftersom fiskgjusarna ibland alternerar mellan olika boträd eller överger gamla boplatser till förmån för nya, finns det på kartan 2-3 bon markerade i några häckningsrevir. Så t.ex har två reden söder om Lindesberg hört till samma revir och på Käglan, där 5 bon har märkts ut, torde det normalt häcka 2 par (dock endast 1 par 1987).

Fiskgjusen finns häckande från Kloten i norr till Väringen-Käglan i söder och från Nyberget-Siggebohyttan i väster till Grimsöområdet i öster. Således har boplatserna en god geografisk spridning i Lindesbergs kommun.

De viktigaste förekomsterna fanns 1987 i Klotensjöarna (3par), Grimsöskogarna (3par) och i trakten av Väringen-Käglan (även här 3par).

Just nu är kommunens alla sjöäckande gjusar bosatta på öar. I början av 1980-talet fanns ett botråd som stod på en udde. De i skogsmark bosatta fåglarna bor vanligen på hyggen med kvarlämnade tallar. Enstaka botråd kan ha en annan placering, tex i kanten av kraftledningsgator. De bon som under 80-talet funnits på myrar, tycks ha varit lokaliserade till myrholmar i flertalet fall.

En minskning av antalet myrhäckande fiskgjusar har ägt rum under de senaste åren. Endast två sådana par iaktogs 1987. Vid 1980-talets början häckade troligen omkring 5 par (kanske 6-7 par) på mossar. Några av de f.d myrreviren är nu belägna i skogsmark. Detta har lett till att de skogshäckande gjusarna numera utgör en större andel av populationen än tidigare. I myr- och skogsmark har således skett en hel del förändringar på 80-talet. Situationen i sjöarna är annorlunda. Här är förekomsten betydligt mer stabil och antalet häckningsrevir är i stort sett detsamma år från år.

I kommunen brukar normalt alla fiskgjusebon vara placerade i tallar. Ett undantag utgör ett i Grimsöområdet under -87 påträffat bo, vilket är beläget i en gran.

Som boplatser utnyttjas i regel gamla, grova furor med platta kronor. Detta gäller särskilt vid sjöar och myrar. I skogsmark används ibland fröträdd eller andra tallar av ungefär denna ålder och grovlek.

HOT MOT FISKGJUSEN

Försurningen är givetvis det största hotet mot fiskgjusarna. I Lindesbergs kommun skulle troligen ett stort antal sjöar vara fisktomma om de inte kalkades. Således är kalkningen en förutsättning för att fiskgjusen skall kunna bo kvar i vissa kommunelar. Somliga av gjusarnas fiskesjöar kommer dock förhoppningsvis att kunna stå emot försurningen på naturlig väg, genom att de är näringsrika eller belägna i trakter med kalkförekomst.

Miljögifterna kan bl.a orsaka att fostren dör och att äggen p.g.a skalför-tunning blir sönderbruvade. På 1960-talet och början av 1970-talet var läget kritiskt för de svenska fiskgjusarna. Okläckbara och krossade ägg var en allmän företeelse vid 70-talets inledning, men var sällsynt förekommande vid undersökningar gjorda 1978 och 1983. (Ahlgren 1986, Odsjö & Sondell 1986).

I övriga delar av kommunen är förekomsten i regel ganska gles eller också saknas där häckande fiskgjusar. Att det inte finns några bon på Fellingabro-slätten är inte så konstigt. Mer förvånande är det att inga kända boplatser finns mellan Väringen och Oppäsen, trots att bl.a Österhammarsjön, Flodakorsjön, Sällingsjön, Köttsjön och Lanten ligger inom området. Andra trakter med avsaknad av påträffade häcklokaler är t.ex skogarna runt Norrsjön-Sörsjön samt Norrmogen-Glien med omgivningar.

Beståndsutvecklingen under de senaste 10 åren är något svårbedömd, men för kommunen som helhet kan eventuellt en liten minskning ha ägt rum. För detta talar bl.a det faktum att det i början av 80-talet fanns 5 kända boplatser mellan Morokoga och Rockhammar, mot endast 1 par häckande fiskgjusar 1987.

Nu behöver inte nedgången vara så stor som den verkar. Möjligen kan 1-2 av de övergivna boplatserna ha ersatts av nya bon i närheten. Det är heller inte säkert att alla fem rapporterade häcklokaler var bebodda samtidigt.

Ingen häckning hittades 1987 i området mellan Södra Brunnsjön och Vedevåg (vådet och söder om Lindesberg). Här har tidigare häckat 2 par. Häckningsreviren finns av allt att döma kvar, men tydligen är det så att bona numera är belägna utanför kommungränsen. Tillbakagången är därför inte att betrakta som rell, men räknat för Lindesbergs kommun blir det en minskning.

Ett nytt fiskgjusebo har på sistone uppstått i trakten av Lindesberg och likadant är förhållandet i närheten av Frövi. Eventuellt kan man tänka sig att det rör sig om nya bon i gamla revir. Men det förefaller troligt att det verkligen är fråga om nya häckningsrevir. Isåfall de enda indikationerna på ökning som finns i kommunen. I de flesta andra trakter har förmodligen antalet fiskgjuspar hållit sig på en ganska jämn nivå under senare år. Särskilt stabilt förefaller situationen vara i Klotten trots det intensiva fritidsutnyttjandet i området. I Grimsöskogarna stod några gamla boplatser tomta 1987 men i gen-gäld har där nyligen tillkommit ett par nya bon, varför läget nog ändå är tämligen oförändrat jämfört med tidigare.

Sjöar där man regelbundet ser fiskande gjusar är bl.a Sjömosjön, Väringen, Hultasjön, Österhammarsjön, Råsvälen, St Klottensjöarna m.fl.

HÄCKNINGSBOTOP OCH BOTRÅD

De 14 observerade bebodda fiskgjusebona i Lindesbergs kommun 1987 fördelade sig på olika naturtyper enligt följande:

I sjöar iaktogs 6 bon (43%), i skogsmark noterades tillika 6 bon (43%) och på myrar fanns 2 bon (14%).

Jakten utgör en fara i övervintringsområdet i västra Afrika. Här är det fortfarande många gjusar som får sätta livet till. En förbättring har i alla fall skett utmed flyttningvägarna med minskat antal skjutna fåglar under senare år. (Ahlgren 1986).

Störningar kan vara ett problem vid vissa häckningslokaler. En boplatz i Mor-skogstrakten står numera tom, vilket förmodligen beror på besökande fritidsfiskare (Mats Andersson i brev). Störst risk för störningar är det förstås vid de bon som finns i sjöarna p.g.a alla fritidsaktiviteter och fritidsanläggningar. Men även de skogshäckande gjusarna kan ibland ha svårt att hitta fria fulla ställen att bosätta sig på genom sådana saker som exempelvis vägar, vandringsleder och motbänningar.

Det är viktigt att det i sjöar och skogar får finnas kvar ostörda områden där fågeln och andra känsliga arter kan häcka i lugn och ro. Tyvärr beaktas dessa aspekter ytterst sällan vid anläggandet av t.ex vägar byggelse och diverse anordningar för fritidsfolk. Kloten är ett illustrativt exempel på detta. I området har gjorts en massiv satsning på kortfiske, camping, lägerplatser m.m. Att verksamheten kan ha negativa effekter på häckfågelfaunan tycks ingen ha funderat över.

Boträdsbristen riskerar att bli alltmer akut. Genom skogsbruksåtgärder minskar hela tiden tillgången på lämpliga boträd. Vid slutavverkningar är det ovanligt att det sparas några träd och när det avverkas vid sjöar och myrar försvinner värdefulla häckningsbiotoper på många håll. Den korta omloppstiden på skogen gör dessutom att det sällan nybildas framtida boträd.

Under 1985 och 1986 förstördes två boplatser i Lindesbergs kommun. Båda boplatserna stod på tallbevuxna myrholmar vilka numera är kalhuggna. Häcklokalerna var belägna i närheten av Grimsö och i trakten av Grönbo. (Mats Andersson i brev).

Det är nödvändigt att skogsbrukets personal visar hänsyn mot fiskgjusen. Ett minimikrav är att befintliga boplatser lämnas kvar. Viktigt är även att alternativa och framtida boträd sparas. På ostörda ställen kan exempelvis grupper med gamla tallar eller froträd kvarlämnas liksom bestånd med gammal tallskog vid sjöar och myrar. Ett annat sätt på vilket man kan hjälpa fiskgjusarna är genom byggandet av konstgjorda boplatstformar. Åtminstone två sådana finns f.n. i kommunen, varav den ensa var bebodd 1987.

Övriga hot och faror utgörs t.ex av luftledningar och fiskeredskap. Enstaka gjusar har förolyckats i sådana anordningar i Örebro län på 70- och 80-talen. Exploateringsobjekt kan göra att fiskgjusen tvingas överge gamla boplatser.

Så skedde väster om Vedeväg när soptippen vid Sågmossen anlades i början av 1980-talet.

Naturliga faror omfattar bl.a predatörer. Berguv och mård misstänks i ett par fall ha varit på besök i fiskgjusebon i södra länsdelen under 80-talet. En vanligare orsak till misslyckade häckningar än rovdjur är säkert ogynnsamt väder. Regn i förening med stark blåst i längre perioder kan göra det svårt för gjusarna att fiska, vilket förmodligen kan leda till att ungarna i en del fall går under p.g.a. brist på föda. Hård vind är också ett hot mot bona som inte sällan blåser ner på hösten och vintern. Vid enstaka tillfällen händer det att bon raslar ner när de är bebodda. Hagelbyar i samband med kläckningen kan få ödesdigra konsekvenser liksom möjligen även kyligt väder när ungarna är små.

LINDESBERGS FISKGJUSAR SEDDA I ETT STÖRRE SAMMANHANG

Enligt Österlöf (1973) rapporterades 63 par fiskgjusar från Västmanland vid riksinventeringen 1971. Det verkliga antalet par uppskattades till drygt 110. Utgår man från att denna siffra är användbar även 1987 utgör de ca 15 paren i Lindesbergs kommun ungefär 13% av populationen i Västmanland. (Här bortses ifrån att ett av paren i kommunen bor i Närke).

Antalet häckande fiskgjusar i Närke har för perioden 1985-1987 beräknats till ca 120 par (Andersson 1987). Nästan samma resultat, 110-130 par kom man fram till 1971 (Österlöf 1973). Man kan därför misstänka att även skattningen för Västmanland stämmer bra med den nuvarande situationen.

Hur många fiskgjusar som häckar i Örebro län är ännu osäkert. Men troligen finns det i storleksordningen 125-150 par. Lindesbergs kommuns andel av länets population blir då 10-12 %.

Vid riksinventeringen 1971 uppskattades Sverige hysa omkring 2000 par fiskgjusar (Österlöf 1973). Detta innebär att de ca 15 paren i Lindesbergs kommun motsvarar 0,75% av det totala svenska beståndet.

I Europa beräknas det f.n. häcka runt 5000 par fiskgjusar. Av dessa finns ca 900 par i Finland, ca 2000 par i Sovjetunionen och alltså ca 2000 par i Sverige. I övriga europeiska länder saknas fiskgjusen eller är sällsynt förekommande (Gensbøl & Staav 1986).

Som häckfågel är fiskgjusen spridd över hela världen med undantag av Sydamerika och polarkrakterna (Ahlén 1977).

År 1987 har jag varit med och inventerat fiskgjusarna i Västmanland och Örebro län. Detta är en del av en större studie som jag gör tillsammans med Mats Andersson och Mats Gensbøl. Studien är finansierad av Svenska Skogsbrukets Forskningsråd och Svenska Skogsbrukets Utvecklingsråd. Jag vill tacka Mats Andersson för hans värdefulla kommentarer och Mats Gensbøl för hans värdefulla kommentarer och för att jag fick vara med på denna intressanta resa.

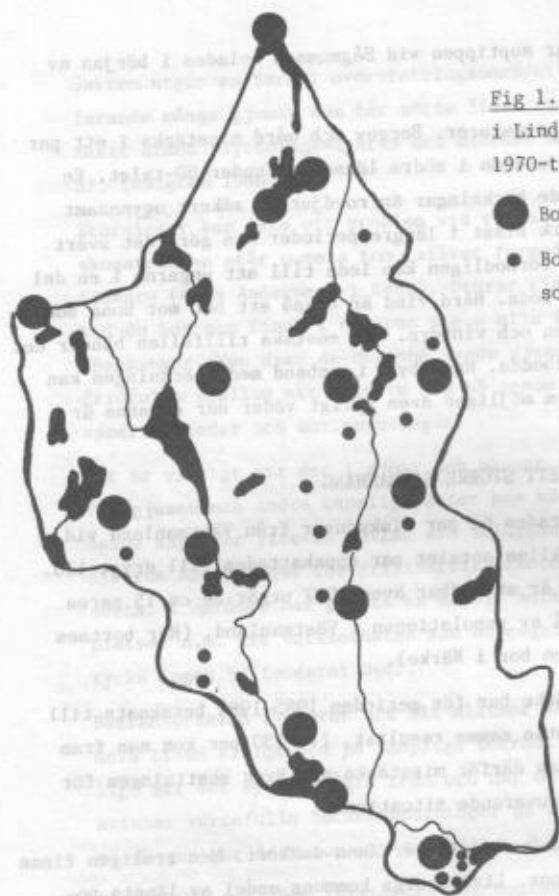

Fig 1. Fiskgjusebon som påträffats i Lindesbergs kommun från slutet av 1970-talet fram t.o.m. 1987.

- Bo som var bebott 1987
- Bo som stod tomt 1987 eller bo som funnits före 1987.

LITTERATUR

- Ahlén, I. 1977. Faunavård.
- Ahlgren, C.-C. 1986. Rapport från SOF:s fiskgjuseseminarium 1985. Vår Fågelvärld 45:235-237
- Andersson, I. 1987. Fiskgjusen i Närke på 1980-talet. Fåglar i Närke 10:79-88.
- Gensbøl, B & Staav, R. 1986. Rovfåglar i Europa, Nordafrika och Mellersta Östern.
- Odsjö, T & Sondell, J. 1986. När och hur bör fiskgjusen skyddas? Vår Fågelvärld 45:352-358
- Sveriges Ornitologiska Förening. 1978. Sveriges Fåglar.
- Österlöf, S. 1973. Fiskgjusen i Sverige 1971. Vår Fågelvärld 32:100-106.